

Iz ratnih doživljaja našeg pomorca

Priradio R. Roter po pričanju kap. Srečka Krile

Nastavak III.

U tipičnim japanskim restauracijama posjetioce poslužuju mlade djevojke specijalnim jelima, koja su pripremljena po posebnom, izrazito japanskom jelovniku. Jede se štapićima. Na ovaj neobičan način prehrane i mi se možemo ubrzo priviknuti, pa nam već poslije nekoliko dana sve to zajedno izgleda zamamno i gotovo bi mogli reći nekako prirodno. Mlađe gejše, obučene u svoje skupocjene kimone, od kojih neki — kako su nam pričali — zapadaju do 500 dolara, dvore i zabavljaju goste posjetioce svojim pjesmama i svirkom na osebnim domaćim instrumentima.

Motiv iz Singapura

Gradskim ulicama Jokohame i nedalekog glavnog grada Tokija u pravom smislu riječi vrvi život. Gomile ljudi užurbano prolaze kao živa rijeka u slikovitim nošnjama, među kojima se ističu šaroliki kimoni. Za vrijeme boravka u Japanu upalo mi je u oči upravo slijepa podložnost žene muškarcu. Udate žene obično idu u udaljenosti od nekoliko koraka za svojim muževima, a nikako uporedo s njima. Majke po ulicama nose na leđima svoju malu djecu, koja su privezana čvrstim remenima, i za to gotovo svi Japanci imaju iskrivljene noge. Naočari, kao odrazi pomanjkanja dobrog vida, također su upadno obilježje mnogih stanovnika zemlje »Izlazećeg sunca«. Dok smo boravili u Jokohami često smo posjećivali i Tokio u želji, da upoznamo i život golemog velegrada, koji je u ono doba već bio prešao brojku od pet milijuna stanovnika i slovio kao treći po redu velegrad svijeta.

Opći izgled Tokia pruža vanredno lijepu sliku na posjetioce, naročito inozemce, koji prvi put dolaze, izaziva začuđenje svojim slikovitim šarenilom ljudi i zgrada. Napose tu sliku stvaraju živopisni dućani, koji se nižu uzduž gradskih ulica. Od javnih objekata ističe se na glavnom tokijskom trgu spomenik sastavljen iz trofeja japanskih osvajačkih pohoda na azijskom kontinentu početkom našeg stoljeća. Stanovnici glavnog japanskog grada ljubomorno čuvaju i ponosno govore o svojoj Galeriji kipova narodnih junaka. Vrijedno je razgledati botanički vrt s raznolikim patuljastim drvećem.

Japanci su vrlo vješti vrtlari, osobito vole patuljaste plodonošne voćke, koje su korisne, a uz to svojim izgledom pružaju lijepu sliku u svakom vrtu i perivoju. S visokog tornja u botaničkom vrtu proteže se pogled na golemu površinu glavnog grada ove otočne zemlje. U muzeju su osobito bogate etnografska i prirodoslovna zbirka, u kojima se ogleda nagli kulturni uspon Japana,

iz primitivnosti do golemih suvremenih kulturnih razmjera.

Vjerojatno mi bismo tokijskim spomenicima posvetili mnogo više pažnje, da se u to vrijeme nije uvelike osjećala ratna psihoza. Ali zbog te psihoze u ono doba mi smo se u ovoj dalekoj zemlji donekle neprijatno osjećali, te smo jedva čekali dan odlaska.

Iz Jokohame otplovili smo u Šangaj, gdje je izvršen pregled broda u doku, a zatim smo bez tereta otplovili u Australiju. Izabrali smo pravac puta istočno od otoka Luzona i Mindanao zbog toga, što u ovom predjelu vlada snažna japanska struja u smjeru sjever-jug, koju smo na ovom putovanju izdašno koristili. »Tomislav« je u ovom prostoru kroz nekoliko dana plovio brzinom od oko 13 milja na sat, što je bezuvjetno velika brzina za teretnjaka predratnog tipa.

Bilo je predvečerje rata. Osjećala se napetost na čitavom prostoru Tihog oceana. Ploveći prema Australiji na Toresovim vratima zaustavila nas je signalna stanica. Poslije legitimiranja ukrao se pilot na »Tomislava« i proveo ga kroz veliku koraljnu barijeru na dužini od oko 1500 milja, gdje su nas od napadaja podmornice zaštićivali čuveni koraljni sprudovi. Blizu rta Byron dobili smo radiografski nalog u kojim australskim lukama trebamo pristati i kakav teret preuzeti. Poslije dolaska u Melbourn strani članovi posade, koje smo iz nevolje preuzeli na brod, počeli su se buniti, te su bez prethodne najave stupili u štrajk zahtjevajući, da im se ubuduće priprema hrana po njihovim vjerskim propisima. Zbog ovog događaja morali smo ukrcati nove ložace, da bi se mogla sačuvati para u kotlovima i nastaviti krcanje tereta. U ovom velikom australskom gradu došli smo u vezu s mnogim našim ljudima, prvenstveno pomorcima, među kojima je bilo i nekoliko Dubrovčana.

Prije odlaska »Tomislava« na daljnje putovanje štrajkaši su došli na brod i izjavili zapovjedniku, da će putovati, ali su zatražili, da se što prije raskine radni ugovor i da ih se repatriira u njihove zemlje. Iz australske luke Port Kembla, nedaleko grada Vulogonga, gdje smo preuzeli zalihi goriva, otplovili smo za Tientsin, odnosno za sidrište Taku-Bar na kineskom kopnu. Ponovno smo pod vodstvom pilota prešli koraljnu barijeru, a zatim zaplovili prema Filipinama, te se kraće vrijeme zadržali i u Manilli. Avionske eskadrile kružile su neprestano nad otočjem Filipina i bili vidljivi znakovi proširene ratne psihoze.

Pogled na vulkan Fudijama

Na sidrištu u Taku - Baru našli smo nekoliko brodova, a među njima i naš brod »Rečina«, koji je također pripadao Jugoslavenskom Lloyd. Poslije nekoliko dana zaplovili smo uzvodno do Šangaja, milijunskog grada i velike luke na rijeci Jangtse-kiangu. To je bilo naše posljednje putovanje na »Tomislavu«. Ovim putovanjem u mjesecu studenom 1941. godine završila je naša veza s »Tomislavom«. Pod snažnim pritiskom rastali smo se sa svojim brodom, koji nas je na dugim pomorskim putovima Dalekog Istoka sretno prenosio golemim prostorima.

Talijani zaplijenili brod

Među drugim zemljama i Italija je u takozvanoj internacionalnoj koncesiji Šangaja imala svoju koloniju i svoju vojničku formaciju. Iako Japan još nije bio stvarno u ratu talijanski predstavnici dokazivali su Japancima, da oni imaju pravo na »Tomislava«, kao ratni plijen, koji pripada obalnom području Jugoslavije, koje je Mussolini okupirao. Ne protiveći se ovom zahtjevu svog vojnog saveznika Japanci su zadovoljili Talijanima. Na »Tomislava« je došla brojna četa talijanskih vojnika, pripadnika bataljona »San Marco« i ratne mornarice u punoj ratnoj opremi. Oni su prethodno nastojali da iznuđe naš pristanak, te da ostanemo na brodu pod njihovom upravom. Međutim nitko od naših ljudi nije pristao na zamamna obećanja Mussolinijevih predstavnika na Dalekom Istoku. Ponuda je odlučno odbijena. Talijani su tada naperili pištolje i silom natjerali nas jedanaesticu Jugoslavena, članova posade, da smjesta napustimo brod. Nijesu nam čak dozvolili, da poneseo sa sobom najnužniju vlastitu odjeću. I mi smo se, onako kako smo se zatekli u tom času, iskricali s »Tomislava« poslije višegodišnje plovidbe.

Izloženi bijedi našli smo se na ulici azijskog velegrada, u kojemu su vladali japanski osvajači. Ali to se nije dogodilo samo nama. Slično su prošli i članovi svih savezničkih brodova, koji su se na prvi dan rata 6. prosinca 1941. našli u Šangaju. Među ostalim brodovima u šangajskoj luci bila su usidrena i po dva američka i engleska riječna monitora. U blizini ovih brodova nalazila se i jedna japanska krstarica, koja je posebno na njih pazila. Na dan objave rata Japanci su od njihovih zapovjednika tražili bezuvjetnu predaju. Amerikanci su se pokorili naredbi, dok se britanski komandni brod tome usprotivio, te je osuo vatru na japansku ratnu jedinicu, koja je tražila predaju. Pod vatrom snažne topovske paljbe britanski brod je potopljen u šangajskoj luci.

Nastali su teški dani. Svoj dotadašnji teror, koji su vršili nad Kinezima, Japanci su prvog dana objave ratnog stanja počeli vršiti i nad pripadnicima svih savezničkih zemalja. Bodljikavom žicom isprepleli su ulice, a svojim tenkovima, što su kružili gromkom bukom po Šangaju, htjeli su izazvati strah i trepet stanovnicima golemog kineskog lučkog naselja. Svoju okrutnu silu izražavali su na razne načine. Po japanskom imperijalističkom shvatanju njihov vojnici na straži ili drugoj službenoj dužnosti predstavljaju oličenja svoga imperatora, i za to mu se svaki čovjek mora pokoravati i slušati njegove naloge. Od Kineza su tražili neograničenu pokornost. Svaki Kinez, na prolasku pokraj japanskog stražara morao se je zaustaviti, te skinuti šešir i pokloniti se do zemlje japanskom vojniku, te u mirnom stavu očekivati njegovu blagohotnu dozvolu slobodnog prolaska. Teror je sezao toliko daleko, da je osoblje letećih japanskih ambulanta na ulicama zaustavljalo Kineze i tražilo od njih isprave da su cjepljeni protiv raznih tropskih bolesti. U slučajevima, kada građani ne bi mogli pokazati takav dokumenat, bez ikakvih isprika morali su se pokoravati uličnim operacijama ubrizgavanja raznih inekcija.

Šangaj

U sva trgovačka i industrijska poduzeća, koja su dotad pripadala savezničkim zemljama, Japanci su postavili svoje povjerenike, koji su nadzirali njihovo poslovanje. Kineski rodoljubi, koji se nijesu htjeli izjasniti za marionetsku vladu Van Čing Veia u Nankingu, bili su naprosto osuđeni da skapavaju od gladi, jer im nije bilo dozvoljeno da obavljaju bilo kakvu javnu službu. Goleme šangajske tamnice ubrzo su bile pune političkih protivnika okupatora. Prema zatvorenicima, svojim političkim protivnicima, japanske vlasti vladale su se osobito kruto, te je u tamničkim ćelijama stradalo na tisuće zatočenika.

U tako očajnim prilikama našli smo se daleko od svoje domovine, bez minimalnih materijalnih sredstava, bez odjeće i obuće i bez ikakvih izgleda da ćemo svoj bijedni život poboljšati. Vremenom smo se ipak počeli snalaziti. Nekoliko naših ljudi zaposlio je Sloverac Turner, bivši direktor jedne šangajske pilane, koja je poslovala ograničenim kapacitetom, a kasnije zapala u likvidaciju. U toj pilani je radio kao mehaničar i Miljenko Franasović, sada namještenik u poduzeću »Radeljević«, koji je boravio u Kini niz godina prije rata. Neki članovi posade »Tomislava« preuzeli su radne dužnosti, koje nijesu odgovarale njihovoj struci, ali je trebalo živjeti i snalaziti se kako je tko znao i mogao.

Konzulati neutralnih zemalja Švedske i Švicarske vodili su brigu o nezaposlenim pomorcima onih zemalja, koje nijesu bile direktno u ratu s Japanom. Ali mi Jugoslaveni nijesmo osjetili nikakvu pomoć, pa čak ni Internationalnog Crvenog Križa, na kojega smo se obraćali. Dobili smo jednostavno odgovor, da stara Jugoslavija nije uplaćivala predviđene doprinose ovoj međunarodnoj organizaciji, pa da zbog toga nemamo nikakva prava na pomoć.

„Tomislav“ potopljen

Nakon zapljene »Tomislava« i našeg odlaska Talijani su dopunili posadu sa svog velikog broda »Conte Verde«. Pripremljen za polazak »Tomislav« je isplovio pod konac mjeseca prosinca 1941. iz Šangaja. Obuzimala nas slutnja, da ga više ne ćemo vidjeti. Tako se je i desilo. Prema informacijama, što smo ih naknadno dobili, »Tomislav« je prevozio ugljen iz Hakodate u Jokohamu. Na povratku iz Jokohame, blizu otoka O' Shima dočekala ga je američka podmornica, te ga u noći 17. siječnja 1942. potopila zajedno sa još tri japanska teretnjaka. Prosvrdlan sigurnim pogotkom brod je za kratko vrijeme potonuo, a s njim zajedno i nekoliko Talijana članova posade.

Poslije duge besposlice dobio sam prvo namještenje kod jedne kineske tvrtke, koja je poslovala nekretninama, uglavnom stambenim zgradama. Tokom rata sve je više opadala vrijednost novca. Inflacija je utjecala veoma negativno na gospodarski život Kine, pa i na nas,

koji smo imali i onako čedne prihode, tako da nam plate nijesu bile dovoljne ni za najskromniju prehranu. Napustio sam spomenuto namještenje i dobio mjesto blagajnika u jednom restaurantu. Novo namještenje, sa znatno boljim uvjetima, značilo je u stvari veliki napredak i poboljšanje dotadašnjeg stanja.

U prvo vrijeme takozvanog »munjevitog rata« Japanci, kao i njihovi saveznici fašisti i nacisti, imali su stanovite uspjehe. Na velika zvona slavili su i veličali labave pobjede. Međutim kako je područje njihovog ratovanja obuhvatalo golem prostor oni su se vrlo brzo raspršili i izgubili na golemom prostranstvu Pacifika, te su se na njihovim frontovima postepeno počele osjećati pukotine, najprije na periferijskim predjelima, a kasnije i u samom centralnom dijelu okupiranog područja. Orgije slavlja jenjavale su, jer je osovina Berlin-Rim-Tokio doživljavala poraz za porazom. Izvještaje o svojim porazima Japanci su svim sredstvima sprečavali, pa je bilo dosta teško doći do istinskih vijesti o stanju na frontovima. Ali su glasovi ipak prodirali podzemnim kanalima. Vijesti o pobjedama saveznika hrablile su ne samo Ki-

neze, nego i nas inozemce, pripadnike zemalja koje su osjećale fašistički i nacistički okupacijski teror. Najveće ohrabrenje i radost izazvao je među kineskim pučanstvom i pripadnicima savezničkih zemalja smioni zračni napadaj na Tokio eskadrile teških američkih bombardera, koji su doletjeli s jednog nosača aviona nad glavni grad. Taj napadaj na srce Japana zaprepastio je stanovništvo zemlje »Izlazećeg sunca«, pokolebao njihovo samoljublje i uzdrmao vjeru u sigurnu pobjedu.

Japanski okupatori, koji su u prvom naletu zauzeli gotovo čitavu Kinu, Indokinu, Malaju, Burmu, Indoneziju i Filipine sa mnogobrojnim otočnim bazama u Pacifiku, već poslije prvih pomorskih okršaja, najvećih u historiji pomorskih ratova, počeli su gubiti osvojena uporišta jedno za drugim. Gubitkom navedenih teritorija poprišta ratovanja sve su se više približavala japanskim domovinskim otocima. Propadale su nade japanskih imperijalista, da će zadržati vlast nad osvojenim teritorijama, i da će doprijeti čak do Australije, bogatog kontinenta, koji je bio cilj njihove osvajačke politike.

Nastavit će se.